

Nygraving og restaurering av tjern og dammer

Samarbeidsmodellen mellom Fylkesmannen i Hedmark og Norsk Ornitologisk Forening, Avd. Hedmark

Av Trond Vidar Vedum og Kristin Ødegård Bryhn

Trond Vidar Vedum er førstelektor i naturfag ved Høgskolen i Hedmark og en av to ledere av Våtmarksgruppa under Norsk Ornitologisk Forening, Hedmark. Han har også skrevet en rekke lærebøker, fag og skjønnlitteratur. *Kristin Ødegård Bryhn* er seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Hedmark, Landbruksavdelingen.

Sammendrag

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) i Hedmark begynte tidlig på 1990-tallet å interessere seg for dammer i kulturlandskapet. I 1990 ble ei egen gruppe, Våtmarksgruppa, etablert under NOF Avd. Hedmark. Våtmarksgruppa tok initiativ til et samarbeid med Fylkesmannen i Hedmark, landbruksavdelingen, et samarbeid som har vedvart siden den gang. Samarbeidet omfatter konkrete prosjekter, gjennomføring av seminarer, utvikling av informasjonsmaterieell m.m. Våtmarksgruppas fungerer som et viktig bindeledd mellom grunneier og den offentlige forvaltning, og gir faglig veiledning i forbindelse med konkrete damprosjekter. Samarbeidsmodellen mellom Fylkesmannen i Hedmark og Våtmarksgruppa har fungert på en svært god måte

og utløser stor virksomhet med gode resultater. Våtmarksgruppa har til sammen vært involvert i nyetablering og restaurering av over 150 dammer og tjern med hovedvekt på Hedmarken. Våtmarksgruppa registrerer utviklingen av plante- og dyreliv i dammene og dokumenterer dette i en egen database. Dette er også et samarbeidsprosjekt mellom Fylkesmannen og Våtmarksgruppa.

Bakgrunn

Nødsletjern i Stange kommune på Hedmarken var opprinnelig et nydelig tjern i kulturlandskapet i Stange Vestbygd. Etter at Stange kommune anla en stor søppelfylling bidro denne raskt til en kraftig eutrofiering av tjernet. Tjernet grodde raskt igjen og ble etter hvert dekket av

tykk flytetorv og kraftig dunkjevlevegetasjon.

Bekymringen for utviklingen i dette tjernet var utgangspunkt for at Norsk Ornitologisk Forening på Hamar i 1990 dannet en gruppe for å forsøke å restaurere tjernet. Grappa tok kontakt med Fylkesmannen i Hedmark, landbruksavdelingen, for å få til et samarbeid og få økonomisk støtte. Fylkesmannen gikk inn og støttet prosjektet både med innkjøp av sugepumpe med ledninger for påmontering til traktor og utgifter til graving. Forsvaret ble også koblet inn og sprengte flytetorv med dynamitt. Etter vært fikk deler av tjernet tilbake et åpent vannspeil.

Dette første samarbeidet med et restaureringsprosjekt har fått et omfang som hverken Fylkesmannen eller den

lokale gruppa i den ornitologiske foreningen kunne tenkt seg.

Grappa i Norsk Ornitologisk Forening fikk etter hvert en rekke henvendelser om rådgiving og hjelp med restaurering av tjern og dammer. For å kunne søke økonomisk støtte fikk grappa sitt eget navn. Våtmarksgruppa i Norsk Ornitologisk Forening Hedmark. Grappa ble formelt en undergruppe av fylkesavdelingen av Norsk Ornitologisk Forening.

Samarbeidsavtale

Det ble også utviklet en formell samarbeidsavtale mellom Fylkesmannen og Våtmarksgruppa. Denne avtalen fornyes hvert år, og avtalen går ut på at grappa skal følge opp aktuelle våtmarks- og restaureringsprosjekter i Hedmark. Våtmarksgruppa følger imidlertid også opp

Bilde 1. Dam (Foto: Jan Erik Heggelund).

henvendelser fra andre fylker. Gjennom samarbeidsavtalen innvilger Fylkesmannen et årlig beløp av informasjons- og utviklingsmidler for miljøtiltak i jordbruket, som skal dekke reiseutgifter og den faglige oppfølgingen av damprosjekter. Våtmarksgruppa leverer hvert år revidert regnskap og årsrapport til Fylkesmannen. Informasjons- og utviklingsmidlene som Våtmarksgruppa har mottatt har også vært benyttet til faglig oppdatering og skolering av medlemmene i våtmarksrestaurering. Flere har deltatt på våtmarksseminarer i andre land i Europa. Mange av disse landene har stor erfaring med våtmarksprosjekter. I Norge har vi mye å lære.

I tillegg til midlene som innvilges gjennom samarbeidsavtalen, har Fylkesmannen også støttet enkeltprosjekter. Gruppa har for tiden et større vedlikeholdsprosjekt der en rekke tjern med forskjellige utfordringer er med. Målet er at når vedlikeholdsprosjektet avsluttes skal dette følges opp med en veileder med vekt på skjøtsel og vedlikehold av dammer. Flere kommuner er også med på finansieringen av prosjektet gjennom bruk av SMIL-midler.

Seminarer og utadrettet informasjonsvirksomhet

Fylkesmannen og Våtmarksgruppa har to ganger samarbeidet om å arrangere våtmarksseminar med tanke på deltakere fra hele landet. Ansatte i stat og kommune og offentlig forvaltning har vært invitert sammen med folk fra miljøbevegelsen. Seminarene har hatt stor deltakelse.

Samarbeidet har også resultert i en veileder for miljøtiltak *"Dammer i kulturlandskapet – til glede og nytte for alle"* på 70 sider. Veilederen ble gitt ut i 2004, og hadde bidrag fra både ansatte hos Fylkesmannen og fra Våtmarksgruppa. I 2008 ble det laget et informasjonshefte *"Starene på Hedmarken – Kulturlandskap – jordbruk – fugler"* på 50 sider. Dette er et område der en rekke gårdbrukere har stilt areal til disposisjon for gravning av små tjern. Området har på mange måter blitt et utstillingsvindu for arbeidet i Hedmark. Våtmarksgruppa har i tillegg laget en enkel informasjonsfolder om arbeidet. Etter seminarene er det gitt ut rapporter med sammendrag av foredragene som har vært holdt. Alle trykksakene har blitt finansiert/delfinansiert av Fylkesmannen i Hedmark og kan skaffes ved henvendelse til Fylkesmannen.

Hva tilbyr Våtmarksgruppa i Hedmark?

Våtmarksgruppa tilbyr å kunne gi råd og hjelp angående:

- Bistå myndigheter og grunneiere med råd om restaurerings- og forvaltningstiltak for dammer og våtmarker.
- Plassering av dammer i terrenget og i forhold til vanntilgang og andre naturtyper.
- Dybde og profiler.
- Vegetasjon og mikrobiotoper i og ved dammen.
- Gravemetoder og tekniske hjelpemidler.
- Utfylling av søknadsskjemaer om tilskudd m.v.

- Være pådrivere til å få tiltakene gjennomført.
- Skjøtsel, vedlikehold og restaurering.
- Følge opp dam- og våtmarks-lokaliteter med registrering av dyre- og planteliv.

Kan Våtmarksgruppa følge opp disse tilbudene?

Utgangspunktet for Våtmarksgruppas arbeid er et ønske om å ta vare på det biologiske mangfoldet. Selv om gruppa formelt er tilknyttet Norsk Ornitologisk Forening som er en frivillig organisasjon for fugleinteresserte, så dreier det seg like mye om smådyr i dammene, plantelivet rundt og i dammene og om å utvikle et fint og mangfoldig kulturlandskap.

Gjennom mange års arbeid har gruppa utviklet et nært samarbeid med en rekke entreprenører. Disse har etter hvert "lært" hvordan et tjern skal utformes med tanke på biologisk mangfold.

For å kunne svare på alle spørsmål som dukker opp ved et våtmarksprosjekt så er det viktig med faglig innsikt og praktisk kompetanse. Det er viktig å kunne snakke "bondens språk", og kjenne hverdagen til en gårdbruker. Våtmarksgruppas filosofi og arbeidsmåte er å hjelpe til slik at en får anlagt en fin dam på en gård eller annen eiendom. Det er ikke snakk om å presse noe på en grunneier. Svært mange grunneiere har områder der de kunne tenke seg å utvikle et tjern eller en dam. Men mange er svært skeptiske til "miljøvernere". De er redde for å få restriksjoner på eiendommen sin f.eks. ved båndlegging av områder.

Våtmarksgruppas medlemmer under-

streker derfor sterkt at de kommer for å hjelpe til med prosjektet og vil i ettertid ikke komme med noe som kan medføre vanskeligheter for grunneieren. Tvert imot føler gruppa et ansvar for at et damprosjekt, og kan kontaktes hvis det oppstår problemer. Etter hvert ser en at denne måten å arbeide på er utrolig effektiv. Gruppa får en rekke henvendelser fra hele landet, og tar nå svært sjelden selv initiativ til damprosjekter. De fleste av henvendelsene kommer fra grunneiere som har hørt om Våtmarksgruppas arbeid, men også fra ansatte ved landbruksforvaltningen rundt om i kommunene. Våtmarksgruppa har også fått støtte til damprosjekter fra flere fond som har miljøltiltak som ett av sine formål.

For etablering eller restaurering av dammer på landbrukseiendommer kan det søkes om tilskudd til spesielle miljøltiltak i jordbruket (SMIL-midler). Det er landbruksforvaltningen i kommunen som har vedtaksmyndighet for midlene. I forbindelse med søknader om midler eller henvendelser om faglige råd i forbindelse med etablering av dammer informerer landbruksforvaltningen i kommunene grunneieren om at Våtmarksgruppa eksisterer, og at det er mulig å ta kontakt for å få råd og veiledning i planleggingen av en dam.

Våtmarksgruppa får også mange henvendelser direkte fra grunneiere. Før Våtmarksgruppa reiser ut på en første befarung til et damprosjekt på en gård kontaktes alltid det lokale landbrukskontor. Dette for å unngå og legge ned mye arbeid på et prosjekt som kommu-

nen ikke ønsker å prioritere for SMIL-tilskudd, men også for at kommunen skal være informert om at det planlegges et tiltak. Våtmarksgruppa forsøker å få med ansatte fra landbruksforvaltningen i kommunen på den første befaringen. På denne måten blir prosjektet et felleseie.

Hvem er Våtmarksgruppa og hvordan er gruppa organisert?

Våtmarksgruppa består av 10 personer. Gruppa ønsker ikke å bli større. To ganger i året, vår og høst, samles gruppa til innemøter for å planlegge og oppsummere arbeidet. På en vårtur besøker gruppa en del av årets prosjekter. Ut over dette arbeider hver enkelt deltager selvstendig med helt konkrete arbeidsoppgaver. Kommunikasjon skjer pr. e-post og telefon.

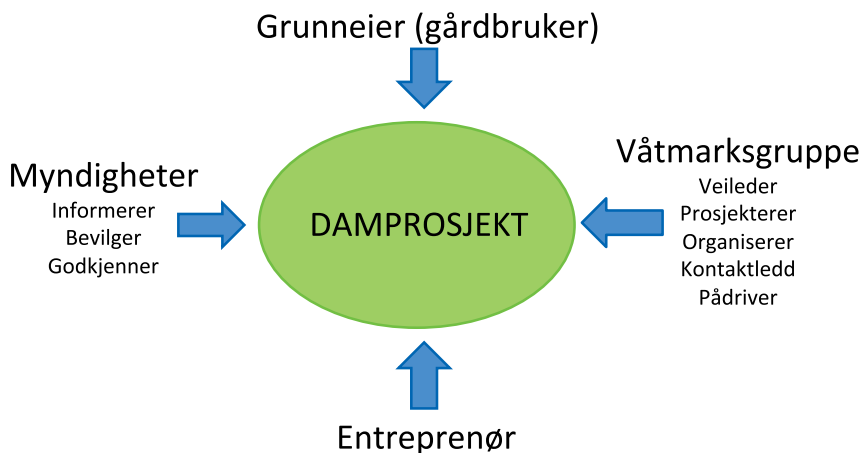
Denne måten å arbeide på er effektivt, gir resultater og minimalt med byråkrati.

Sammensetningen av ei våtmarksgruppa er viktig. I gruppa må det være noen som har faglig bakgrunn innefor vann og avløp. Det må være personer med bakgrunn i primærnæringer, biologer, folk med stor felterfaring både på planter og dyr. Dette finnes i Våtmarksgruppa i Hedmark. Gruppa må virke til-litsvekkende og ha rede på det de snakker om både i forhold til kostnader, regelverk, teknisk planlegging, biologi, utforming av en dam og jordbruk. Rekruttering til gruppa skjer ved henvendelse direkte til fagfolk.

Arbeidsoppgavene i gruppa kan grovt deles i tre:

- a. Befaring av damprosjekter, utfylling av søknader. Kontakt med entreprenører.

SAMARBEIDSPARTNERE

Figur 1. Samarbeidspartnere

- b. Registrering. Vegetasjon, småkryp, plankton, vannkvalitet, gjengroing registreres.
- c. Data/informasjon. Alle viktige data for den enkelte dam legges inn i en database. Tidspunktet dammene er gravd, Våtmarksgruppas rolle i prosjektet og bilder av dammene med tanke på å følge gjengroingsprosessen.

På tvers av denne tredelingen av arbeidsoppgaver er det mange funksjoner som deles på, slik som kasserer, sekretær og foredragsvirksomhet.

Grappa har en egen hjemmeside www.dammer.no. All informasjon som samles inn fra dammene ligger i en egen database som er under oppbygging. Eta-

bleringen av databasen er finansiert av Fylkesmannen i Hedmark, og basen ligger fysisk på en egen server hos Fylkesmannen. Det er Våtmarksgruppas egne medlemmer som gjør arbeidet med registrering i felt og har ansvar for innlegging av informasjon i databasen.

Slik arbeidet er organisert ser en et samarbeidet mellom Fylkesmannen og en frivillig miljøgruppe utløser stor virksomhet, gir resultater og viktig miljøinformasjon blir samlet under Fylkesmannens forvaltning. På alle måter en vinn-vinn situasjon for begge parter og ikke minst for miljøet. Det er ingen konflikter mellom Våtmarksgruppa, grunneiere eller offentlig forvaltning. Dette er en samarbeidsmodell som har fungert svært godt, noe som er en svært medvirkende

Bilde 2. Horndykker (Foto: Jan Erik Heggelund).

årsak til de gode resultatene. Grunneierne er stolte av dammene sine, og det er registrert at en rekke rødlistearter har en god utvikling i dammene.

Starene feltstasjon, Romedal

Vinteren 2011/12 har Våtmarksgruppas medlemmer satt opp Starene feltstasjon i Romedal. Dette er et hus på 50 kvadratmeter med et informasjonsrom, en liten kjøkkenkrok, et soverom og en ringmerkingssavdeling. Huset blir ferdig i juni 2012 og formålet er å drive informasjonsvirksomhet om våtmarksarbeid, holde kurs for barn og unge om fuglene våre og om livet i vann. Feltstasjonen vil være åpen for overnatting. Ved å ta kontakt med Våtmarksgruppa vil du få informasjon om hvordan du skal gå fram ved et eventuelt besøk. Feltstasjonen er finansiert ved hjelp av midler fra ulike fond, lokale myndigheter og lokalt næringsliv.

Hvor stort omfang har gravearbeidet hatt til nå?

For tiden arbeides det med å samle informasjon om alle dammer og tjern som Våtmarksgruppa har vært involvert i siden starten for over 20 år siden. Bare i Hedmark regner vi med at det er gravd ca. 130 tjern og dammer. I Oppland ca. 10 dammer og tjern. Det er også gravd tjern under Våtmarksgruppas ledelse i både Nord-Trøndelag, Hordaland og i Akershus.

Når denne artikkelen skrives så er det 18 prosjekter som skal følges opp i løpet av det kommende året, og det er stadig henvendelser om nye prosjekter. Dette er faktisk på grensen av hva gruppa kan makte å følge opp. Mange av gruppas medlemmer er pensjonister, men andre er fortsatt i jobb. Dette miljøengasjementet må da tas på fritid, men alle er enige om at det er et utrolig meningsfullt arbeid. Her ligger det en oppfordring til deg som leser dette. Det skulle vært etablert flere grupper i Norge!